

Ako pokušmo dati određenu ocjenu ovog zajedničkog rada više autora, možemo konstatirati da je, iako malog opsega, dao osnovne informacije za svakog čitaoca koji nije upoznat sa građom koju taj rad obrađuje. Na pristupačan način izneseni su osnovni problemi srednjovjekovne povijesti Hrvatske, vezani uz sam samostan sv. Petra i njegov kartular. Možda je bilo poželjno da su autorice prvog poglavlja, govoreći o Zvonimiru više prostora posvetile pitanju glagoljaštva, te da su spomenule Bašćansku ploču. Isto tako je autor trećeg poglavlja trebao, oslanjajući se na tekst karturala i koristeći se vrlo bogatom literaturom koja je spomenuta u bibliografiji, donijeti opširniji prikaz osnovnih karakteristika zemljišnih odnosa u srednjovjekovnoj Dalmaciji. U svakom slučaju, ovo je djelo vrlo zanimljiv rad za čitaoce koji se stručno ne bave proučavanjem srednjeg vijeka, a vrijedan prinos razvoju medievalne znanosti. Područje koje se obrađuje u ovoj knjizi nije poznato izvan uskih krugova stručnjaka. Ove stranice omogućuju da čitaoce stranog porijekla upozna jedan slabo znan dio Evrope s njegovim specifičnim karakteristikama.

Zlatko Kudelić

MONUMENTA HISTORICA RAGUSINA. Vol. II — SPISI DUBROVAČKE
KANCELARIJE. Knj. II. — *Zapisi notara Tomasina de Savere 1282—1284.*

Prepisao i uredio Josip Lučić. Zagreb, 1984, str. 431

Razvoj Historijskog arhiva u Dubrovniku može se pratiti od njegove najstarije isprave, originalne bule pape Benedikta VIII. (od 27. 09. 1022. godine). Iz 1023. godine potječe isprava o osnutku benediktinskog samostana na Lokrumu (u dva prijepisa iz XIII. stoljeća) i to je najstarija sačuvana isprava sastavljena u Dubrovniku.¹ Od 1168. godine počinju sačuvane isprave svjetovnog karaktera izdane u Dubrovniku ili izdane drugdje, a upućene Dubrovniku. U drugoj polovini XII. stoljeća postoji Arhiv komune grada Dubrovnika², ali prva sačuvana notarska knjiga potječe iz 1278. godine. Te godine u Dubrovniku djeluje notar Thomasinus de Savere koji u svojoj oporuci³ sastavljenoj 17. 01. 1284. godine kaže da je prošlo oko dvadeset godina nakon što je s dopuštenjem i voljom svoga oca i majke i s njihovim blagoslovom otišao iz Regija⁴, bio u Veneciji i Istri i nakon toga došao u Dubrov-

¹ V. Foretić: Dubrovački arhiv u srednjem vijeku, *Anali Historijskog instituta Dubrovnik* 1957—59, 315—337.

² O dubrovačkim kancelarijama i notarijatu pisao je K. Jireček: *Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner, Archiv für slavische Philologie*, XXV—XXVI Band, Wien, 1902.

³ J. Lučić: *Spisi dubrovačke kancelarije sv. II*, Zagreb 1984. 326;

⁴ »... In primi namque dico et assero in anima mea, quod sunt uiginti anni uel circa transacti, quod cum licencia et uoluntate patris mei et matris mee tunc uiuentium et cum eorum benedictione discessi de dicta ciuitate Regi...«: n. dj. 326

nik, »na plaću dubrovačke komune«⁵. U Dubrovniku se oženio⁶ i, imajući plaću koju mu je dodjeljivala komuna i ženin miraz, on je vršio notarski posao i u njemu se usavršavao⁷, 1281. godine mu postaju suradnici Ivan Prodančić i Paskal mlađi, posao se granao, i 1284. godine se dubrovačka notarska kancelarija dijeli na officium cancellariae (kancelariju u užem smislu, vode je Thomasinus de Savere i Paskal mlađi) i officium notariae (za privatne stranke, vodi je Ivan Prodančić). 1286. godine Thomasinus de Savere napušta notarsku službu, a dubrovački notarijat vode drugi notari.

Objavljivanje notarskih spisa dubrovačkog arhiva započelo je 1908. godine u Zagrebu kada je T. Smičiklas tiskao pojedine dokumente u *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae VI*. Pojedine izvode objavio je G. Čremošnik u Kancelariski i notarski spisi 1278—1301 (*Acta cancellariae et notariae annorum 1278—1301*), Beograd, 1932. i u nekoliko dubrovačkih listina iz XII. i XIII. stoljeća, Glasnik zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine XLIII, 2, Sarajevo 1932. Prvi put su pojedine notarske knjige izdane u cjelini 1951. godine, kada je u Zagrebu u seriji *Monumenta historica Ragusina*, volumen I tiskana građa pod naslovom *Spisi dubrovačke kancelarije*, knjiga I. Zapisi notara Thomasina de Savere 1278—1282. (*Notae et acta cancellariae Ragusinae, volumen I. Notae et acta notarii Thomasini de Savere 1278—1282*). Tu građu je prepisao i uredio G. Čremošnik, a sadrži notarske knjige *Praecepta rectoris I* i *Debita notariae* kao i početak knjige *Testamenta I*. Budući da takvi izdavački pothvati nisu nastavljeni, Odjel Hrvatske povijesti Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu je počeo s objavljivanjem ostalih notarskih knjiga iz XIII. stoljeća. Prvi rezultat tog napora je ova građa koju je prepisao i uredio J. Lučić, a sadrži notarske knjige *Diversa cancellariae I (1282—1284)* i nastavak knjige *Testamenta I (1282—1284)*. Obe notarske knjige sadrže ukupno 1347 imbrevijature (od toga 8 fragmentarnih) korektno i precizno prepisanih, bez skraćivanja ili izbacivanja tipiziranih formula. To je možda manje ekonomično, ali je povjesničarski ispravnije, jer je manje mogućnosti za nejasnoće ili pogrešna tumačenja, a i sam ovaj sekundarni izvor je bliži svom originalu. Lučić je također prepisao i opaske Thomasina de Savere, koji ponekad kraj imbrevijature bilježi da je načinio notarsku ispravu ili da je za svoj rad bio plaćen, a koji put zapisuje i ime suca koji je tom prilikom bio prisutan. Sve takve bilješke Lučić crticom odvaja od same imbrevijature (time se pridonijelo jasnoći i preglednosti cjelokupnog teksta). *Diversa cancellariae* (1—336 str) sadrži 1296 imbrevijatura različitog sadržaja. Više od polovine tog broja čine zadužnice (54,7%) koje nam mogu dati podatke o dubrovačkom trgovanju, trgovcima i trgovačkoj praksi, o dužničko-vjeroničkim odnosima u Dubrovniku u to vrijeme, o pojedinim obiteljima kojima se najčešće duuguje novac, o socijalnoj strukturi onih koji taj novac moraju vraćati, a može se donekle pratiti utjecaj stranaca na poslovanje u Dubrovniku. Tekstovi zadužnica upućuju i na zanimanja, posebno obrte koji su se u to vrijeme nalazili u Dubrovniku. Iza zadužnica po broju imbrevijatura dolaze razne

⁵ »...steti Veneciis et in Hystria et per alias diuersas partes mundi et tandem ueni Ragisium ad salarium communis Ragusii...«: n. dj. 326

⁶ »...et ibi accepi in uxorem Stanam, filiam quondam Triphonis Scorobogati...«: n. dj. 326

⁷ »...cum salario habito a communi Ragusii exercendo negotiatones et eciam cum dote siue perchivio dicte uxoris mee...«: n. dj. 326

prodaje (15% imbrevijatura *Diversa cancellariae*), a od njih su najčešće prodaje robinja (zastupljene su u čak 80 imbrevijatura dok je prodaja robova samo 15). Od nekretnina se najčešće krodaju vinogradi (23 imbrevijature), kuće, dijelovi kuće, kućice (*capannae*) i zemljišta. Zabilježene su i dvije prodaje broda, prodaja dasaka, soli, vina, stoke, jariča, pčela, žita, drva, kože i dijela očinstva. Priznanice čine 5,5% imbrevijatura *Diversa cancellariae*. One, kao i zadužnice, mogu koristiti pri analizi trgovine i dužničko-vjerovničkih odnosa u tadašnjem Dubrovniku. 3,8% imbrevijatura knjige *Diversa cancellariae* sačinjavaju mirazi. Oni nas mogu obavještavati o imovnom stanju onih koji stupaju u brak, odnosno njihovih obitelji i o njihovom socijalnom položaju. Knjiga *Diversa cancellariae* sadrži i 17 imbrevijatura koje se odnose na oporuke, a one mogu dosta reći o imučnosti onih koji prave oporuke, a može se također upoznati i sustav vrednovanja materijalnih stvari koje su ti Dubrovčani posjedovali, počev od odjeće i krevetnine do novca i zemljišta koje su ostavljali nasljednicima (Posebno je zanimljiva oporuka Thomasina de Savere⁸). Ostatak knjige *Diversa cancellariae* odnosi se na trgovačka društva, kolegancije i entege, nalaze se ugovori o obradi zemlje i vinograda, o punomoći, o davanju u zalog raznih vrsta nekretnina, o stupanju u obrt, o služenju, o diobama novca, zemlje i stambenog prostora, razni sporazumi, dogovori o zidarskim radovima, najmu, kupovinama i darivanju.

Ovako organski povezana građa jedne notarske knjige, iako se odnosi na relativno kratko vremensko razdoblje ipak je dragocjena zbog mogućnosti koje pruža za analizu i obradu ne samo povjesničaru, nego i demografiji, onomastici i toponomastici. U to nas još više može uvjeriti drugi dio Spisa dubrovačke kancelarije (336—380. str), odnosno nastavak notarske knjige *Testamenta I* čiji je početak objavio G. Čremošnik u svom izdanju *Spisa dubrovačke kancelarije* 1951. godine (tada je Čremošnik prepisao dokumente s folije 1 i folije 2). J. Lučić je objavio tekstove od folije 3 do folije 29' (od folije 30 do folije 38 je prazno) koji sadrže ukupno 50 imbrevijatura, a od njih je najviše raznih sporova. Od toga 5 imbrevijatura se odnosi na sporove zbog duga, 3 se tiču građevinskih sporova, tu su i sporovi oko zemlje, međa, stoke, ropstva, prozora i stubišta. Knjiga *Testamenta I* sadrži i 15 oporuka. One su većinom vrlo iscrpne, osobito kada se radi o pripadnicima bogatijih obitelji, a nastavljaju se na oporuke zapisane u knjizi *Diversa cancellariae*, tako da svojom brojnošću (ukupno 32) oporuke čine ovu građu vrednijom i povećavaju mogućnost znanstvenog iskorištavanja. Knjiga *Testamenta* sadrži i 6 imbrevijatura koje se odnose na presude u sudskim parnicama (zbog ustanovljavanja pravnog položaja, duga i sl).

Sva ova građa, uzeta u cjelini, daje mnogo podataka o životu u Dubrovniku i u velikoj mjeri objašnjava sliku koju daju gradski statuti, libri reformationum, statuta doane, leges, ordines i acta consiliorum communis Ragusii kao i drugi izvori koji su već objavljeni ili se još nalaze u arhivima. Proučavajući je, povjesničar može pratiti tadašnje društveno-ekonomske odnose i približiti se ondašnjeg čovjeka.

Lučićevi Spisi dubrovačkog arhiva opremljeni su i s dva kazala koje je izradila M. Lučić. Prvi od njih je Indeks imena (381—413. str) koji uz ime osobe iznosi i njeno zanimanje, titulu ili neko drugo poblize tumačenje

⁸ n. dj. 326—330

koje se nalazi u tekstu kao i numeracije svih imbrevijatura u kojima se to ime spominje. Time je olakšano snalaženje u tekstu i njegovo korištenje. Drugo kazalo je Indeks stvari i mjesta (415—431. str) koji navodi predmete i mjesta što se susreću u tekstu (ponovo s oznakama dokumenta u kojem se spominju) i olakšava prevođenje građe. Tu su navedene i različite grafije iste riječi, a sam fond riječi ove građe daje materijala i za filološku analizu jer se pojavljuju i riječi koje nije obuhvatio naš *Lexicon Latinitatis medii aevi Iugoslaviae*.

Na kraju valja napomenuti da je u tiskanju ove knjige uz Razred za društvene znanosti JAZU i Odjela za hrvatsku povijest Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu sudjelovao i Fond »Lukša Beritić« — Društva prijatelja dubrovačkih starina Dubrovnik.

Branka Taradžić

VUKAŠIN KARANOVIC, TREĆI DIVERZANTSKI ODRED

Izdavač: Skupština i društveno-političke organizacije općine Ivanić Grad
Kutina 1985, 603 str.

Knjiga »Treći diverzantski odred« sastoji se iz tri dijela. Prvi opisuje diverzantske akcije na području sjeverozapadne Hrvatske od prvih početaka oružane borbe do oslobođenja. Drugi dio sadrži kronologiju diverzantskih akcija na spomenutom području, a treći sadrži sjećanja sudionika tih diverzantskih aktivnosti.

Uvodni dio daje: Kratak pregled razvoja NOB-a i socijalističke revolucije u Jugoslaviji od 1941—1945. U tom se dijelu autor osvrće na strategiju KPJ i Tita o vođenju NOR-a i socijalističke revolucije (odluka, cilj i strateški pravci razvoja), a iznosi i svoje gledanje na diverzantsko djelovanje kao komponentu oružane borbe NOV i POJ. Dakle, autor ne piše samo o Trećem diverzantskom odredu već o cjelokupnoj diverzantskoj aktivnosti jedinica NOP-a na području sjeverozapadne Hrvatske (područje II operativne zone, a kasnije X zagrebačkog korpusa). Razvitak diverzantskih aktivnosti rezultirao je formiranjem Trećeg diverzantskog odreda 7. rujna 1944. kao formacije od dva bataljona. Prve diverzantske akcije u drugoj operativnoj zoni prati od početka oružanog ustanka (diverzije zagrebačkih ilegalaca) za koje se ističe da su pored štete, koju su nanosile neprijatelju, bile velika moralna snaga jer su u narodu i kod boraca izazivale još veće moralno-političko značenje.

»Snažna eksplozija odjeknula je ne samo kao bomba, grom iz vedra neba, nego je bila snažan glas KPJ-KPH, hrvatskog naroda da je započeo rat protiv fašističkog okupatora i njegovih slugu« (str. 23). Prve diverzantske akcije počele su rušenjem telegrafsko-telefonskih stupova, oštećenjima lokomotiva, vagona, skretnica i drugih uređaja. Stjecanjem iskustava one su postale sveobuhvatnije i snažnije, a rezultirale su rušenjem neprijateljskih vlakova i jakih uporišta. U vezi s tim zaključuje se da je Partija od prvih dana NOR-a vodila računa o diverzantskom djelovanju kao komponenti partizanskog rato-

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 18

ZAGREB

1985.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 18

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor i tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ Damir, student, Filozofski fakultet Zagreb
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1 Zagreb
BOBAN dr Ljubo, Filozofski fakultet Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet Zagreb
BUŽIĆ-BOŽANČIĆ dr Danica, Poljana kralja Tomislava 3, Split
ĐURIĆ Vesna, student, Filozofski fakultet Zagreb
FILIPOVIĆ Klara, Šestinski vijenac 22, Zagreb
GOLDSTEIN mr Ivo, Filozofski fakultet Zagreb
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb
KARDUM mr Livia, Fakultet političkih nauka Zagreb
KLOPČIĆ Franc, Linhartova 62, Ljubljana
KUDELIĆ Zlatko, Turinina 4, Zagreb
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1 Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, P. Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SRH, Zagreb
NIKOLANCI Mladen, B. Ivanovića 10, Split
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta Krčka 1, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
PEKIĆ mr Milenko, Naučna biblioteka, Zadar
PERIČIĆ dr Šime, Zavod JAZU, Obala oktobarske revolucije 8, Zadar
PRELENDER Ivica, Iza Roka 1, Dubrovnik
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
STRČIĆ Petar, Arhiv Hrvatske, Zagreb
STUBLIĆ Zlatko, Vlašićka 12, Zagreb
ŠANTEK Darko, Trnac 29, Zagreb
ŠVAB mr Mladen, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb
TARADŽIĆ Branka, student, Filozofski fakultet Zagreb
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta Krčka 1 Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb